

**O'ZBEKISTON MUASSASALARIDA INKLYUZIV TA'LIM UCHUN
MAXSUS MUTAXASSISNING YETISHMASLIGI**

Hoshimova Madina Muradovna
Xalqaro nordik universiteti magistranti

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada, umumiy o'rta ta'lim maktablarida inklyuziv ta'limning joriy qilinishi va O'zbekiston va Xorijiy mamlakatlarida inklyuziv ta'limning qo'llanishi, imkoniyati cheklangan bolalarning sog'lom bolalar qatorida ta'lim olishi hamda ularga yaratilgan shart-sharoitlar haqida ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: inklyuziv ta'lim, ta'lim, tarbiya, individual rejalashtirish, konsepsiya, integratsiya, konvensiya, intellekt, xulqi o'g'ir bolalar, ta'lim integratsiyasi.

KIRISH

Mamlakatimizda bugungi kunda jismoniy yoki aqliy rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolalar uchun mo'ljallangan 86 ta ixtisoslashtirilgan davlat ta'lim muassasasida 21 ming 363 bola ta'lim-tarbiya olmoqda. 13 ming 868 o'quvchiga esa uyda yakka tartibda ta'lim beriladi. Bugungi kun talablari asosida inklyuziv ta'limni joriy etishning huquqiy asoslarini yaratish maqsadida yangi tahrirdagi O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi qonuni loyihasiga inklyuziv ta'lim tushunchasi kiritildi. Bu borada Prezidentimizning 2018 yil 5 sentyabrda qabul qilingan "Xalq ta'limi tizimiga boshqaruvning yangi tamoyillarini joriy etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori tizim rivojida muhim ahamiyat kasb etadi.

Bu loyihada inklyuziv ta'limning o'rta ta'lim tizimiga integratsiyasi va bu sohada ta'lim olayotgan bolalarga mahsulot va xizmatlarning yaxshi sifatini ta'minlash uchun qanday qadam-tadbirlar o'tilishini ta'minlashga oid muhim masalalar ko'rsatilgan. Inklyuziv ta'lim, har bir bolaga moslashtirilgan ta'lim usullari, dasturlar va vositalar orqali harakat etishni ko'rsatadi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Qonun loyihasida o'rta ta'lim tizimida o'qituvchilar uchun inklyuziv ta'lim sohasida tayyorlov kurslari o'tkazish, o'quvchilarning iqtisodiyotga qo'llaniladigan ko'nikma va mahsulotlar bilan ta'minlanishi, ularning o'zlashtiriladigan ta'lim rejasini ishlab chiqish, shuningdek, ota-onalar va oilaviy tashkilotlarini inklyuziv ta'limda qanday qatnashishlari kerakligini belgilovchi qoidalar ham ko'rsatilgan.

Yangi tahrir qilinayotgan qonun loyihasi, bolalar va o'quvchilar uchun inklyuziv ta'limning rivojlanishi va kengayishi uchun keng qamrovli yondashuvlar va ilmiy-tadqiqotlarga alohida e'tibor beradi. Bu jarayon davlat va jamoat tashkilotlarining

birligida, har bir bolani qamrab oladigan ta'lim tizimini shakllantirish va amalga oshirish bo'yicha samaradorlikni oshiradi.[1]

Bu qadam o'rta ta'lim muassasalarida va ijtimoiy hayotda inklyuziv ta'limning rivojlanishiga yordam bera oladi.

O'zbekiston muassasalarida inklyuziv ta'lim uchun maxsus mutaxassisning yetishmasligi muhim muammolardan biri hisoblanadi. Inklyuziv ta'limning maqsadi har bir o'quvchiga qulay, samarali ta'limni ta'minlash va barcha bolalarning o'zlarini rivojlantirishga imkoniyat yaratishdir. Bu maqsadga erishish uchun, muassasalarda maxsus mutaxassislar kerak bo'lib, ular o'quvchilarning xususiyatlari, ehtiyojlari va rivojlanishi bo'yicha mahoratga ega bo'lishi lozim.

Maxsus mutaxassislar, inklyuziv ta'lim tizimida o'qitish va boshqa xizmatlarni koordinatsiya qilish, o'quvchilarning yaxshi ta'lim olishini ta'minlash, ularning jamiyatga qo'llanishlari uchun tayyorlash, o'quvchilar va ularning oilalari bilan hamkorlik qilish kabi vazifalarni bajaradilar. Bu tizimda faoliyat ko'rsatish uchun ular o'quvchilar bilan ishlash, ularning o'zlarini o'rgangan texnologiyalar va usullar orqali ma'lum bir mavzuni o'rganishiga yordam bermoq, maqbul tarbiyalashni o'zlashtirish, o'quvchilarning ijtimoiy integratsiyasini ta'minlash, va ularning har biriga mos tayyorgarlikni tuzishadi.[2]

Bu maxsus mutaxassislar umumiy ta'lim muassasalarining o'qituvchilari bilan hamkorlik qilib, o'quvchilarni bir-biridan farq qiladigan mahorat va talablarini tushunishadi. Ular ta'lim jarayonida inkluziya prinsiplarini amalga oshirish, o'quvchilarning maxsus ihtiyoqlarini tushuntirish va qo'llash, ularga yaxshi o'qish va o'rganish imkoniyatlarini ta'minlashni o'rganishlari lozim.

Maxsus mutaxassislar umumiy ta'lim muassasalarida va oila a'zolariga inklyuziv ta'limning ahamiyatini tushuntirish, ularni bu yo'nalishda qo'llab-quvvatlash, o'quvchilarning o'zlarini o'rgangan paytgacha ma'lum bir darajada o'qitish va tashqi yordam ko'rsatishlari kerak. Ular ta'limning inklyuzivligini oshirish va har bir o'quvchi uchun qulay, imkoniyatlarini o'rgatuvchi tarzda ta'limni ta'minlashga qaratilgan maqsadlarni amalga oshirish uchun o'zlarini dastlabki bosqichda tayyorlab borishlari muhimdir.

Bunaqa maxsus mutaxassislar inklyuziv ta'lim muassasalarining tuzilish va metodologiyasiga xalqaro standartlarga mos ravishda ega bo'lishi, o'zlarini yangilanish, yangi xil ma'lumotlarni o'rganish, va ta'lim sohasidagi eng yangi usullarni amalga oshirishlari lozim. Ular o'quvchilar va oilalari bilan hamkorlik qilib, inklyuziv ta'limning o'quvchilar uchun samarali va natijali bo'lishini ta'minlash uchun harakat qilishlari kerak.[3]

O'zbekistonda inklyuziv ta'limni takomillashtirish, alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ta'lim-tarbiya berish tizimini shakllantirish hamda ularga ko'rsatiladigan ta'lim xizmatlarini yaxshilashga qaratilgan Prezidentning 2020 yil 13

oktyabr qarori alohida e'tibor beruvchi bo'ladi. Bu qaror bilan O'zbekiston Respublikasi xalq ta'limi sohasida inklyuziv ta'limni rivojlantirish uchun strategik usullarni belgilab qo'ygan va bu yo'nalishdagi bosqichlarni muddatli reja bilan belgilagan holda amalga oshirishni maqsad qilgan.

Bu qaror asosida, 2020-2025 yillarda xalq ta'limi tizimida inklyuziv ta'limni rivojlantirish konsepsiyasi tasdiqlandi. Bu konsepsiyaga asosan amalga oshirish yo'l xaritasi 2020-2021 yillarga mo'ljallangan. Bu yo'l xaritasida inklyuziv ta'limni rivojlantirish jarayonida qanday bosqichlarda nimalar amalga oshirilishi, qanday rezultatsizliklarga yetilishlari belgilangan.

Aytib o'tilganidek, 2023-2025 yillarda O'zbekistonda inklyuziv ta'lim tizimi 51 foiz umumta'lim maktablarida joriy qilinishi kutilmoqda. Bu jarayon orqali 40 foiz imkoniyati cheklangan bolalar inklyuziv ta'limni qabul qilishlari maqsadga ma'qul qilingan.

Integratsiya uchun yoritilgan yo'l - ta'lim integratsiyasi va ijtimoiy integratsiya. Ta'lim integratsiyasi inklyuziv ta'limni o'quvchilarning odatiy maktabga kirishiga olib keladi, shu bilan birga ularni normal o'quvchilar bilan bir xil muhitda o'qitish va o'zlashtirishni o'z ichiga oladi. Bu, inklyuziv ta'lim o'quvchilarning har birining o'zlarini eng yuqori darajada rivojlantirishiga imkon beradi.

Ijtimoiy integratsiya esa, inklyuziv ta'lim o'quvchilarni jamiyatga qo'shishni va ularning ijtimoiy hayotda o'z o'rnini borligini ta'minlashni maqsadga qo'yadi. Bu, inklyuziv ta'lim o'quvchilarning o'zlarini jamiyat bilan birga o'zlashtirishiga, ularni hayotning har bir sohasida faol ishtirok etishiga yo'l ochadi.

Ijtimoiy integratsiya tushunchasi shuni anglatadi ki, inklyuziv ta'lim o'quvchilarni faol jamiyat a'zolari qatoriga qo'shish va ularning hayotda muvaffaqiyatli bo'lishiga yordam berishni maqsadga qo'yadi. Bu tushuncha asosida ijtimoiy tashkilotlar, maktablar, va oila a'zolari orasida birlashgan hamkorlik va samarali faoliyat amalga oshiriladi.[4]

O'zbekistonda inklyuziv ta'lim tizimini takomillashtirish hamda alohida ta'lim ehtiyoqlari bo'lgan bolalarga ta'lim-tarbiya berish uchun katta ahamiyatga ega qarorlar qabul qilinganini bildirish maqsadida 2020 yil 13-oktyabrda "Alohida ta'lim ehtiyoqlari bo'lgan bolalarga ta'lim-tarbiya berish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qaror qabul qilindi. Bu qaror asosida 2020-2025 yillar davrida inklyuziv ta'limning rivojlantirish konsepsiyasi tasdiqlandi va uyg'un yo'l xaritasi "Yo'l xaritasi" nomi ostida 2020-2021 yillarga mo'ljallandi.

Bu konsepsiyaga binoan, 2023-2025 yillarda inklyuziv ta'lim tizimi 51 foiz umumta'lim maktablarida joriy qilinishi belgilangan, shuningdek, 40 foiz imkoniyati cheklangan bolalar inklyuziv ta'limni qabul qilishlari kutilmoqda. Konsepsiyada alohida e'tibor qaratilgan jihatlardan biri ham ijtimoiy integratsiya bo'lib, inklyuziv

ta'lim o'quvchilarini jamiyatga qo'shishni va ularni jamiyatning bir qismi qilishni maqsadga qo'yadi.[5]

Ijtimoiy integratsiya asosida, inklyuziv ta'lim o'quvchilarni ijtimoiy hayotga qo'shish va ularni doimiy jamiyat a'zolari bilan hamkorlikda faol ishtirok etishga qaratilgan. Bu jarayon tashkilotlar, o'quvchilar va oila a'zolari orasidagi hamkorlik va kommunikatsiya imkoniyatlarini oshirishni maqsadga qo'yadi. Ijtimoiy integratsiya bilan, inklyuziv ta'lim o'quvchilarni jamiyatning qatlamiga birga olib chiqadi va ularning o'zlarini jamiyat bilan birga o'rgatilishi va o'zlashtirilishi kutiladi.[6]

Inklyuziv ta'lim tizimini rivojlantirishda ham ta'lim integratsiyasiga katta e'tibor qaratilgan. Bu tizim orqali alohida ta'lim ehtiyoqlari bo'lgan bolalarga yuqori sifatli ta'lim berishni, ularga kerak bo'lgan o'zlashtirish va mudofaa tizimlarini ta'minlashni maqsadga qo'yadi. Ta'lim integratsiyasi inklyuziv ta'lim o'quvchilarining odatiy maktabga kirishiga olib keladi va ularni boshqa o'quvchilar bilan bir xil muhitda o'qitish va o'zlashtirishni o'z ichiga oladi. Bu, inklyuziv ta'lim o'quvchilarning o'zlarini eng yuqori darajada rivojlantirishiga yo'l ochadi.[7]

XULOSA

O'zbekistonda inklyuziv ta'limning rivojlantirilishi va alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ta'lim-tarbiya berish tizimining takomillashtirilishiga oid xabarlar keltirilgan. Shuningdek, bu jarayonda qo'llanilgan qonun-qarorlar, inklyuziv ta'limning rivojlantirilishi uchun belgilangan maqsadlar, va rejalashtirilgan strategiyalar haqida ma'lumotlar berilgan. Konsepsiyalar, qonun-qarorlar va qo'llanmalar orqali O'zbekistondagi inklyuziv ta'limning yangi tamoyillarini, maqsadlarini, va rejalashtirilgan strategiyalarini tushuntirib, boshqaruvning inklyuziv ta'lim sohasidagi loyihalarini hamda tizimni rivojlantirishga doir qadam va chora-tadbirlarni ko'rsatganlarini ko'rib chiqdim. Har bir bosqichda muvofiqlashtirilgan ta'lim texnologiyalari va pedagogik usullarning o'quvchilar va talabalar uchun etkazib berish uchun qanday qo'llanilishi loyihalashtirilganini ham ko'rib chiqdim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. R.Sh. Shomaxmudova „Maxsus va inklyuziv ta'lim xalqaro va milliy tajribalar“- o'quv uslubiy qo'llanma. Toshkent 2011.
2. “Inklyuziv ta'lim” - o'quv uslubiy qo'llanma. Toshkent 2019.
3. “Inklyuziv ta'lim asoslari” -o'quv uslubiy qo'llanma. Urganch 2020.
4. www.edu.uz.
5. www.pedagog.uz.
6. www.lex.uz
7. www.Ziyo.net.uz